

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Dalarnas län

Datum: 2003-03-25

Områdesnummer: NRO 20 014

Områdesnamn: Görälven-Västerdalälven

Kommun: Vansbro (2021), Malung (2023), Gagnef (2026)

Kartblad: 15C SO, 15D SV, 14D NV, 14D SV, 14C NO, 13D NV, 13D NO, 13D SO, 13E SV

Area: 21 730 ha totalt varav 19 200 ha land och 2 530 ha vatten.

Naturgeografisk region: 28 b Sydligt boreala kuperade områden.
30 a Norrlands vågiga bergkullterräng med mellanboreala skogsområden
33 f Sandstensterräng runt Sälen- och Fulufjällen
33 g Förfjällsregion med huvudsakligen nordligt boreal vegetation

Regionindelning för sjöar och vattendrag: Avrinningsområde 53 (Dalälven)

Agrara kulturlandskapsregioner: Södra Norrlands och norra Svealands skogsbygder

Landskapsformer: Vågig bergkullterräng, bergkullslätt, förfjällsområde

Riksvärde:

Ås, isälvssandur, meander, korvsjö, levéer		
Odlingslandskap	Äng	
Vattendrag	Fauna	

Värdeomdöme: Västerdalälven med Görälven är i det närmaste helt opåverkad av reglering och uppvisar en naturlig strandzonering. Genom de naturliga vattenståndsväxlingarna uppträder en mycket värdefull flora och fauna med ett flertal sällsynta och hotade arter. Den mycket rika förekomsten av glacifluviala och fluviala bildningar är av stort intresse och är ställvis av mycket stort värde.

Området är även värdefullt för friluftslivet genom dess naturskönhet och goda fiskevatten. Ett representativt odlingslandskap med lång kontinuitet, och inslag av äng, finns vid Baggbäcken-Tandö. Degernäset i Sörnäs hör genom sin märkvärdiga flora, sina kulturminnen och sin särprägel till länets mest omistliga betesmarker. Området har ett enastående naturskönt läge mitt i älvens dalgång. En annan värdefull plats är Tomtan i Östra Lillmon, en representativ och vackert belägen slåtteräng, som är den sista av sitt slag i Västerdalarna.

Huvudkriterier: A, C, D

Stödkriterier: Storlek, mångformighet, kontinuitet, representativitet, raritet, funktion, nyckelområde

Förutsättningar för att områdets naturvärden ska bibehållas: Älvens naturliga vattenståndsvariation och strandzonering bevaras, liksom områdets intressanta geomorfologiska bildningar och värdefulla strandbiotoper. Värdet kan påverkas negativt av vattenreglering, annan större anläggning, ej naturanpassat skogsbruk, vägbyggnad och täktverksamhet i de geologiskt värdefulla partierna.

Fortsatt jordbruk med åkerbruk, ängsbruk och skötsel av landskapselement. Restaurering av igenvuxna ängar och naturbetesmarker. Områdets värden kan påverkas negativt av minskad eller upphörd jordbruks/betesdrift, skogsplantering på jordbruksmark, energiskogsodling, igenväxning, spridning av gifter eller gödselmedel, bebyggelse, nydikningar, täkt, luftledning, vägdragningar.

Säkerställande: Tre Natura 2000-områden har med stöd av MB 7 kap 28 § skapats inom riksintressets gränser. Det största området är SE0620026 Görälven-Västerdalälven på 588 ha i Malung och Vansbro kommuner. I Malung finns också SE0620025 Hälla på 320 ha. Det minsta är SE0620229 Brötjärnaån på 12 ha i Gagnefs kommun. De två sistnämnda områdena är också skyddade som naturreservat med stöd av MB 7 kap 4 §. En liten del, 9 ha, av naturreservatet Vasaloppsspåret ligger också inom området. Området omfattas av MB 4 kap 2 och 6 §§.

Området huvuddrag: Västerdalälven är den sydligaste av Sveriges storälvar som endast är svagt påverkad av regleringar. Vattenstånd och vattenföring följer naturliga rytmer i större delen av älven. Området omfattar hela Västerdalälven från dess förening med Österdalälven vid Gagnef, upp till dess källflöden Görälven och Fuluälven, en sträcka på drygt 20 mil. Till det här beskrivna området inbegripes även hela Görälven, från dess avgränsning mot Norge.

I områdets norra del flyter Görälven och Västerdalälven genom förfjällsterrängen mot Transtrandsfjällen. Nedom älvsammanflödet vid Hälla är dalgången trång och löper relativt rätlinjigt förbi fjällen och vidare genom Västerdalarnas vidsträckta bergkullslätt. Berggrunden i dessa delar av älven utgörs av dalasandsten, med mindre inslag av öjediabas. Vid Malung övergår berggrunden i graniter och porfyrier, varvid dalgången får en bredare och mycket oregelbunden utformning. Älven söker sig här fram mellan bergshöjder med ett starkt slingrande lopp. Bitvis omges älven av stora sedimentslätter, som t.ex. omkring Äppelbo och Järna. Landskapsformen i dessa södra delar av älven utgörs av vågig bergkullterräng.

Den växlande dalbredden och de många forsarna är karaktäristiskt för Västerdalälven. Utmärkande för älven är även rikedomen på fluviatila formelement, så förekommer exempelvis översvänningsplan, levéer, älvvallar, nipor och meanderslingor längs nästan hela älvsträckan. Ställvis uppträder även deltaytor och avsnörda korvsjöar. Vid Hälla har älven förgrenat sig på ett mycket

speciellt sätt och bildat en sk flätflod. Aktiv erosion förekommer på flera ställen efter älven. I anslutning till älvens nedre delar har även ett par vackra ravinkomplex utbildats.

Större delen av dalgången uppströms Äppelbo är fylld av glacifluviala avlagringar tillhörande Malungsåsen. Längst i norr uppträder ett kameområde med kullar och ryggar. Dessa avlöses av terrasser och plan bestående av isälvsgrus, vilket i sin tur övergår i finsediment. Denna ordningsföljd upprepas ett flertal gånger längs älvsträckan. Bland de intressantare bildningarna kan nämnas ett vidsträckt sandurområde vid Megrinn, strax uppströms Malungsfors, samt vid Yttermalung en ås vid namn Eggarna. Åsarna är här skarpa och bildar ställvis åsnät.

Vegetationen längs älven växlar med terrängen. Norra delen utgörs av tallhedar där inslaget av gran och björk ökar mot älven. Det örtrika Hällaområdet domineras av lövskog och äldre slätter- och betesmarker. Därefter flyter älven genom omväxlande skogsmark och jordbruksbygd. Stora sträckor kantas älven av en smal zon löv- och blandskog, vilken ibland övergår i sumpskogar och översvämningsskärr. Större jordbruksbygder förekommer främst i älvens nedre delar, framför allt vid slätterna omkring Järna och Äppelbo. Jordbrukslandskap kantar även älven vid Lima omkring Malung. I områdets norra del är de låglänta fodermarkerna ofta igenvuxna och domineras av lövskog och viden.

Floran längs älven är till stor del präglad av kulturlandskapet. Rik flora uppträder framför allt vid Hälla, samt vid ett par smärre diabasområden i Transtrandstrakten där bl.a. guckusko växer. Den i det närmaste naturliga strandzoneringsen är av stort intresse, främst vid de opåverkade fors- och selsträckorna. Intressant vattenvegetation med flera sydliga floragelement återfinns i små sidovatten högt upp efter älven.

De löv- och buskdominerade stränderna längs älven utgör värdefulla biotoper för fågellivet, samt som vinterbete för viltet. Faunan är ofta rik och i den norra delen möts ett flertal sydliga arter av ett utpräglat nordligt djurliv. Stora delar av älven hyser en stark bäverstam, lokalt har även uter påträffats. Den alltmer ovanliga flodpärlmusslan förekommer i rika bestånd i älvens norra delar. Där märks även starka stammar av harr och öring, men även i de södra delarna finns rika fiskbestånd.

Sträckan mellan Baggbäcken och Tandö är ett älvlandskap med en relativt trång dalgång med långsträckta bymiljöer och enstaka gårdar med spridda uppodlade partier på älv sediment. Dalgången har branta sidor i Transtrands socken, vilka saknas i Lima. Speciellt tilltalande landskapsavsnitt finns söder om Transtrand, älvsträckan mellan Hammarsbyn och Biskopsbyn samt vid Heden.

Ett par områden utpekade som klass I-objekt i äng- och hagmarksinventeringen finns inom riksintresset. Degernäset i Sörnäs ligger på ett näs uppbyggt av två åskullar, mellan vilka sediment har avlagrats. En rad tjärnar har härvid avsnörts, vilkas vegetationsrika klarvattenytter idag perforerar västra älvstranden. Söder om byklungan på näset breder mellan älven och Nässjön en vidsträckt betesmark ut sig, med branta och flackare torrbackar trattlikt sluttande mot en liten tjärn i

mitten. Området är trädlöst, med undantag för älvbrinken i öster, där tallskog växer och stranden mellan tjärnen och Nässjön, där täta videsnår brett ut sig. Näset korsas av tre rader uppresta sprängstensblock - ett minne från sentida ofredsdagar. Vegetationen i området är mycket varierad, beroende på den sk gradient som uppkommer då torra marker successivt övergår i fuktiga. De övervägande mycket torra markerna hyser örtrika fårsvingeltorrängar med friskare inslag där grundvatten tränger fram i backarna. Flackare partier är till stor del äldre lindor, där tuvtåtel dominerar. I sänkans botten övergår dessa i lågstarrfuktängar, med högstarmader närmast tjärnen. Förutom ovan nämnda trädbestånd har en del björk- och aspsly slagit upp i området söder om tjärnen, troligen beroende på minskat betetryck. Området är botaniskt högtintressant, där framför allt de torra marker som aldrig plöjts äger störst värde. I backarna står stora mängder fältgentiana, även vitblommig, samt andra krävande arter som låsbräken, sammetsdaggekåpa, femfingerört och dvärglumner. Exklusivast är dock dels ett litet bestånd av den ytterst sällsynta fjällgentianan, samt jordtungan *Geoglossum hakelieri*, som för närvarande inte är känd från någon annan växtplats i landet.

Det andra området är Tomtan i Östra Lillmon. Nedom landsvägen, alldeles intill älven vid Östra Lillmon, finns några sammanhängande partier naturmark bland de sandiga åkrarna. Dessa marker utgör en markant kontrast till älvbygdens i övrigt videsnåriga älvstränder, genom att de ännu hävdas som hackslog. En liten bergkulle i norr är bevuxen med högvuxna tallar och aspar bakom vilken ännu ett litet parti ängsmark återfinns. En lada och hässjor kompletterar det genuina intrycket. Ängsmarkerna saknar helt sten och är klädda i en örtrik friskäng av bitvis hedartad karaktär. Torra solexponerade delar domineras av stagg och enbuskar. Odon och ljung bildar rejäla tuvor i norra delarna. Ängens karaktärsväxt är slättegubben, som finns i rikliga bestånd och bildar landets nordligaste "slättegubbeäng", såvitt känt idag. Andra arter är låsbräken, ängsvädd, gökärt, ormrot och prästkrage. Här och var växer små buskar av ängsvide. Längs åkerkanterna och vid hässjorna har tuvtåtel slagit till, dock utan större men för ängen.

Anmärkningar:

Referenser:

- Bergqvist, E, 1977: *Eggarna, Näset, Öjarna. Geovetenskapliga objekt vid Yttermalung*. Länsstyrelsen i Kopparbergs län, N 1977:6.
- Olsson, G, 1964: *Rullstensåsarna och deras utnyttjande i Kopparbergs län*. Länsutredning för Kopparbergs län.
- Rynéus, T, 1986: *Översiktlig naturinventering för Vansbro kommun*. Länsstyrelsen i Kopparbergs län, N 1986:1.
- Rynéus, T, (o medarb.), 1988: *Naturvårdsprogram för Kopparbergs län*. Länsstyrelsen i Kopparbergs län.
- Sjörs, H, 1973: *Om botaniska skyddsvärden vid älvarna*. Växtbiol. inst., Uppsala.
- Sundborg, A, 1973: *Indalsälven, Ljungan, Ljusnan, Dalälven, Klarälven. Geovetenskapliga naturvärden*. Uppsala univ., Naturgeogr. inst., rapport 27.
- Svenson, S-Å, 1979: *Översiktlig naturinventering för Gagnefs kommun*. Länsstyrelsen i kopparbergs län, N 1979:2.

- Svenson, S-Å, 1984: *Översiktlig naturinventering för Malungs kommun*. Länsstyrelsen i kopparbergs län, N 1984:1.
- Bratt, L, Ljung, T, 1993: *Dalarnas ängar och betesmarker*. Länsstyrelsen Dalarna, 1993:1.
- Länsstyrelsen Dalarna, 1994: *Värdefulla odlingslandskap i Dalarna*. Länsstyrelsen 1994. Falun.
- Naturvårdsverket, 1996: *Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet*. Stockholm.